

HISTORIEN OM EN BY

Hälsning till Sund

*Var välkommen till Sund
för att vila en stund
vid den aldrig likekens fot.
Lyss till minnenas sång
om det som hände en gång
tag dess sentida hälsning emot.*

*Här hölls fordomdags ting
runt i ängen omkring
och snart med lagbokens stöd,
där skipades rätt
på ett hårdare sätt
och det yttersta straffet var död.*

*När vår kyrka blev byggd
under ekarnas skygd
hördes klockornas ljud
över skogar och lund
runtom trakten i Sund
som nu var kristnad åt Gud.*

*Sund har ej härjats av krig
hit nådde ej fiendens stig,
här var ofta lugnaste trakten.
Men på Dackehövdingens tid
stod i Sund här en strid
som blev slutet på hela den fejden.*

*Under seklet som föjde vår kyrka den brann
men med enade krafter och gåvor man hann
den på nytt bygga upp för i väl hundra år
den kunde Sunds menighet samla
till gudstjänst både unga och gamla
tills det tempel blev byggt som ännu här står.*

*Under sjuttonde seklet blev
spången vid sundet en bro
och strax därintill vill man tro
att invid grusåsens rand
Saransken med eko från östliga krig
ner mot Sundsjön ledde en stig
där som namnet än lever kvar i vår badstrand.*

*Under 1800-tal nya tiden bröt fram
snart helt nära likekens åldriga stam
fanns här bygdens första post och affär.
Invid kyrkan byggdes vår skola
där barnen lärde och sånger fick gnola,
då det mesta samlades här.*

*Men tiden av verksamheter blev tyvärr kort
för under sistlidet sekel det mesta försvann bort.
Vår kyrka står dock kvar och vår Klockaregård
och vi som bor här idag
vill i ett nutida lag
om Sund och dess framtid ta vård.*

*Runtom Sund och dess fagra natur
i dess hagar och ängar betar ännu djur.
Här finns skogar, berg och framför allt sjön
med sundet emellan som åt Sund gett dess namn
den vilar som smycket i hembygdens famn
där den skymtar bak galgbackens krön.*

*Så har seklerna flytt,
nya tider har grytt
men vårt Sund är oss ännu så kärt.
Vi sundbor idag vill bevara
och på tidernas minnen få spara
ty detta oss så mycket är värt.*

Av Rune Ericsson

HISTORIEN OM EN BY

År och ögonblick i Sunds kyrkby i Ydre

SUNDS KYRKBYS BYALAG

Omslagsfotografi: Bybarnen vid Likeken oktober 2014.
Baksida: Vägen förbi Likeken på 1950-talet.

Bakom badhyttfönstret: Uno Malmgren, Ingemar Johansson,
Krister Svahn och längst till höger Sören Johansson.

Försättsbladet: Utsikt över Sund från söder.

Eftersättsbladet: Utsikt över Lilla Sundsjön och Selo berg.

© Text respektive författare och Sunds kyrkbys byalag.

Textredigering och text där inget annat anges: Bobo Hermanson

Faktamaterial: Rune Ericsson, Anders Hellström

Fotografier:

Ur privata album.
Anders Gunnar 32, 161.
Annika Hellström 6, 62.
Fotograf A C Hultgren, Östergötlands museums fotoarkiv 64, 181, 184.
Lars-Evert Wixe 116-119.
Lars-Gunnar Larsson 142, 144.
Ola Forssmed 180.
Reidun Weigner 73, 188-190.
Övriga Qwack text & bild.

Lantmäteriet: 05-SUN-33. Karta sid 31.

Illustrationer: Bobo Hermanson

Grafisk form: Kate Meurling

Tryck: CO-Print i EU, 2014

ISBN 978-91-637-6997-9

Innehåll

Förord	7	Laila och Per-Olof	98
Sundet	9	Från Helsingfors till Sund på enkel biljett	100
Genuin sundsbo	11	En flykt från ett bombarderat Helsingfors 1944	101
Torp och backstugor	16	Herreman och mästertjuv	106
Vinken	18	Så formades landskapet	109
Gustaf Ytter – en riktig sundprofil	20	Karta över Sund	111
Bronsålder – storhetstid	23	Skogen under 2000 år	113
Kyrkan mitt i byn	27	Livet i mulmen	114
Östgöotalagen – utdrag ur kyrkobalken	30	Lasse och Signe	117
Sunds prästgård	33	Skolfröken i Klockaregården	120
Patronatsstriden i Sund	34	Från fattigstuga till åldringsvård	123
Slaget vid Sunds kyrka	36	Ingegerds första jobb	126
Från sockenstuga till Bed & Breakfast	39	Oljerök och orgeltoner	129
Sommarstuga i Ydre...	41	Lastbil gick genom isen	131
Att vara elev vid kyrkskolan på 40-talet	45	Vem ägde gårdarna i forna tider?	132
Skolidyll i krigets skugga	52	Gästgiveriet	133
Karin och Rune i Bäckén	57	Tre marsvin och 140 nötdjur...	135
Populär bisyssla	61	Femte generation Gustafsson	138
Handelshuset i Sund	63	Elproblem formade framtiden	141
Handlarns barn	66	”Fulaste huset – bästa utsikten”	143
Ett postkontor i funkisstil	69	Ruth – om att vara hemmafru i Sund	145
Likeken – både kultur och botanik	72	Soliga barndomsminnen	148
Teknik och hantverk i Ljungbäckers hus	75	”Kalles pöjk”	153
Njuta, gjuta, färga och forma	77	Några anteckningar från Sunds Norrgård	157
Tingshuset	79	Delning av Äng	173
Familjen med finkan i källaren	81	Nytt liv i gammal gård	175
Den sista avrättningen i Sund	83	Folk och få i Lilläng	179
Sundsängen för fest och ting	85	Sundsås	182
Livets nödortf och kanske lite mer ...	87	Rysk stad gav namn åt torp i Sund	184
Barn i byn	91	Konst- och hantverksmarknad i Sund	189
Barn i Sund på 70-talet	93	Källor	191
Barn i byn idag	96		

Förord

DET FINNS TUSEN OCH ÅTER TUSEN små byar i detta land. Från våra stora trafikleder som skär genom landet, ser vi dem oftast på avstånd, som ett slags staffage i de stora vyerna som snabbt passerar utanför bilrutorna. Om vi istället och i saktare mak, färdas på någon av alla våra gamla landsvägar som fortfarande genomkorsar landet kommer vi närmare. Vi hinner fästa blicken, allting blir påtagligare och de små miljöerna framstår plötsligt som mera verkliga.

Men för att se de små tecknen som kan berätta mer om byarna, de som en gång utgjort hela världar för de boende, måste vi kliva ur bilen. Nya traktorer i gamla byggnader, ljud både från råmande kor och elektriska maskiner, elstängsel och gärdesgårdar – nutid och historia blandas. Alla små byar i vårt land har sin egen berättelse.

I Ydre i södra Östergötland ligger Sunds kyrkby, vackert belägen på en bördig västsluttning till en dalgång och med utsikt över de två sjöarna som förbinds av just det sund som en gång givit platsen sitt namn. Som en skarp kontrast består östra sidan av dalen av kompakt barrskogklädda berg.

I denna trakt har det alltid funnits förutsättningar för både jakt, fiske och odling. Det var det som en gång lockade bronsåldersmänniskorna att slå sig ner här. Den första kyrkan byggdes här redan på 1100-talet och byn kom så småningom att bli till ett häradscentrum med både tingshus, avrättningsplats och gästgiveri. Senare tillkom skola, bank, postkontor, affär och telefonstation.

Det var runt Sunds kyrkby det mesta rörde sig. Allt skulle dock komma att förändras.

Alla offentliga institutioner, såväl som serviceinrättningar, flyttades successivt från byn till den gamla marknadsplatsen Österbymo när järnvägen från Eksjö drogs dit och togs i bruk 1915.

Men byn finns kvar och här finns både en dåtid och, i högsta grad, även en nutid.

Välkommen till Sunds kyrkby!

Framför skogklädda dalar och berg ruvar Sunds gamla tingshus på många hemligheter.

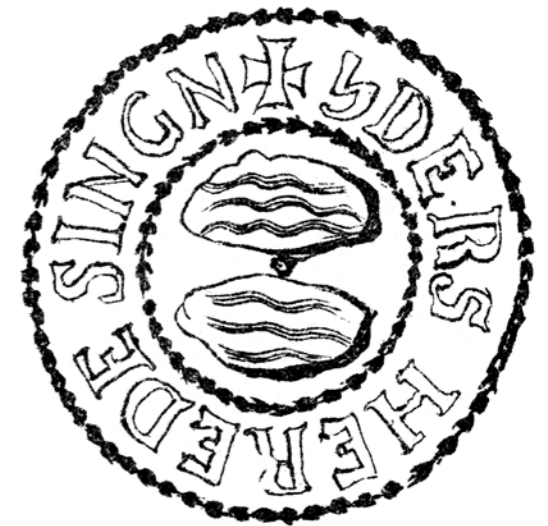

Sundet

SPÅNGA BRO SOM SEDAN URMINNES tider lett över sundet mellan de båda sjöarna har säkert bidragit till att Sund länge varit en viktig knutpunkt i trakten. På 15-1600-talen är det huvudsakligen ridvägar som genomkorsar landskapet, men på Magnus Drakes initiativ breddas bron år 1668 och anpassas till den körväg som anlagts mot Norra Vi och Kisa. Tidigare fanns vägen inte utmärkt på någon karta.

I slutet av 1800-talet förbättras vägen som leder via Österbymo och utmed Bulsjöån mot Kisa. Postverket anhåller om att få använda sig av den nya och jämförelsevis släta vägen istället för den gamla som är både backig och krokig. De allmänna färdvägarna ändras och norrut anläggs en ny väg mot Asby och Torpa. Trafiken över sundet minskar och gästgiveriet flyttas till Österby.

Den stenbro som än idag leder över sundet stod klar 1930.

Sundet som central symbol på detta ydresigill från 1578.

Genuin sundsbo

GÖSTA SUNDVALL HAR VARIT SUND TROGEN hela sitt långa liv och på sitt 93:e år 2014 klarade han fortfarande många av de dagliga sysslorna själv med viss hjälp av hemtjänsten. Samma år valde han dock att flytta till ett trygghetsboende i Österbymo. Från sitt lilla hus Ekliden mitt i byn hade han utsikt över det gamla soldattorpet Vinken som ligger på en kulle mitt i åkermarken längre ner i dalen. Där föddes Gösta år 1921 och där växte han upp med sin lillasyster Evy och föräldrarna Elin och Edgar. Paret hade flyttat dit som nygifta några år tidigare.

Göstas farfar Claes hade tidigare bott i torpet som soldat under indelningsverkets tid.

Edgar var känd i trakten som en skicklig stenarbetare och många stengrunder i trakten bär hans signatur. Mycket av råmaterialet kom från det stenbrott som fanns i närbelägna Högalid på berget öster om Stora Sundsjön. Han var också med när den gamla träbron över sundet mellan de båda sjöarna ersattes av en solid stenbro 1930.

Göstas mor Elin var ofta anlita som sömmerska. Bygdens kvinnor som ville ha något sytt, till sig själva eller till barnen, kom med sina tyger och fick vanligen på köpet en trevlig pratstund över en kopp kokkaffe. Elin var en generös natur och även gummorna från det närbelägna ålderdomshemmet som vädrade kaffedoft kom ofta på besök. Gösta minns att en av gummorna såg så illa att hon ofta förirrade sig ut på åkern och då var det hans uppgift att rycka ut och lotsa henne tillbaka till den väntande kaffetären.

I den lilla ladugården hade familjen både gris och höns och en liten hemodling med köksträdgård tillhandahöll en del av livets nödtorft.

Från Vinken var det inte långt till kyrkskolan dit Gösta och Evy så småningom fick traska varje morgon. Märten Wallström, som var både skollärare och

Barnskara utanför Vinken. Otto Peterssons flickor från Spängerna. Gösta och hans syster Evy längst fram.

kantor, var känd för sin stränghet och sina höga krav. Gösta kan dock inte minnas att detta vållade några problem vad gäller relationerna.

Pojkarnas slöjdsal låg på nedervåningen och Gösta berättar att produktionen var väldigt nyttobetonad. Bland annat minns han att han tillverkade ett diskstall i trä som han gladeligen kunde bära hem och förära sin mor.

Gösta och Evy var lyckligt lottade elever som bara hade några hundra meter till skolan. Barn fanns det gott om på gårdarna kring Sund förr och flera av dem hade en halvmil eller mer att gå till fots varje morgon och eftermiddag. Cykel eller skidor förekom endast i undantagsfall.

Sitt sista år i folkskolan fick Gösta en ny och yngre lärare, Erik Häggström från norrländska Ådalen. Även han tjänade som kantor i kyrkan och som närboende blev Gösta ofta ombedd att "dra bälgen" då Häggström satt i kyrkan och övade inför gudstjänsterna. Sysslan kunde utan överdrift kännas lite långsam, enligt Gösta. Han minns speciellt en julafton då kantorn ville finslipa lite extra inför julottan och Gösta satt vid bälgen och blev så trött att han föll i sömn bakom kyrkorgeln. Häggström visade stor förståelse och sa att "det är nog bäst vi slutar nu så du får gå hem och sova".

På planen framför kyrkan hade pojkarna sin "fotbollsplan". Det ena målet vid kyrkporten och det andra vid skolgrinden. På den tiden var inte vägskälet så tydligt och vägen gjorde en snävare sväng framför kyrkan. Fotbollsmatcherna stördes dock sällan av förbipasserande trafik. Möjligen kom det en och annan hästskjuts eller cyklist som temporärt avbröt spelet, mera sällan någon bil.

1938 köpte Edgar och Elin en tomt uppe i själva byn och där lät de uppföra det hus, Ekliden, som länge var Göstas hem. Så stenarbetare han var, använde Edgar de stenblock av varierande storlek tomtens var belamrad med till att terrasera byggplatsen och avgränsa den både upp till mot gårdet och ned till mot vägen.

Stenhuggeriet blev Göstas första arbete i Sund. Egentligen hade han sina intressen på annat håll och kom senare att försörja sig som målare. Här med ett par målarekollegor på trappan till Eklunden.

Göstas far och farfar sällar sand inför ett murningsarbete.

Ydre

- 26 Agvaldson, Carl-Eric, Skogvaktare
- 30 Almquist, Åke, Advokat
- 20b Andersson, Einar, Lantbrukare
- 26 Björkegren, Fred, Skogvaktare
- 17a Blom, Sven, Arrendator
- 26 Boxholms A.-B.
- 29 Dillner, Lilly, Fru
- 38 Eriksson, Evert, Lantarbetare
- 22 Flärdh, Sture, Kantor
- 3 Forsberg, Martin, Vaktmästare
- 5 Forsnäs kraftstation
- 8 Forsnäs Snickerifabrik a.-b., L. J. Edward, disponent
- 14 Gustafsson, Harald, Lantbrukare
- 7a Gustavsson, Algot, Mälarmästare
- 34 Gustafsson, John, Skogsarbetare
- 35 Hermansson, Uno, Skogsarbetare
- 1 Johansson, John, handlande
- 27 Johansson, Carl, Järnhandlande
- 4 Johansson, Karl, Lantbrukare
- 25 Johansson, A., Trädgårdsmästare
- 33 Jonsson, K. D., Vagarbetare
- 7b Karlsson, Valter, Arrendator
- 9 Karlsson, Herman, Fastighetsägare
- 17b Karlsson, Erik, Hemmansägare
- 37 Karlsson, Jakob, Lantarbetare
- 28 Karlsson, Joel, Lantbrukare
- 20a Karlsson, C. O., Sterbhus
- 2a Lindstahl, Hildegard, Fru
- 15 Lundholm, Martin, Lantbrukare
- 16 Magnusson, Annie, Fröken
- 6 Pastorsexpeditionen
- 12 Pettersson, Karl, Lantbrukare
- 23 Rehn, Hugo, Hemmansägare
- 11 Schnell, Carl Gustaf, Ryttmästare
- 24 Sundberg, Allan,
- 13 Sundberg, Harry, Lantbrukare
- 31 Sundbäck, Karl, Kyrkovaktmästare
- 36 Thuresson, Per-Uno, elektriker
- 2b Töörn, Aug., Lantbrukare
- 5 Tranås stads kraftstation, Forsnäs
- 10 Wallström, M., f. d. Kantor och folkskollärare
- 21 Ydrefors, Bror, Lantbrukare
- 32 { Ydre kommun: Kommunalkontoret
- 40 — Kommunalkamrern
- 32 — Kommunalkamrern
- 39 Örn, Stig, Verkmästare

Elin Sundvall som telegrafstationsföreståndare i sitt hem Ekliden på 1960-talet. Lönen var låg och arbetet tidskrävande. Växeln skulle vara öppen och bemannad mellan klockan sju på morgonen och nio på kvällen. På söndagarna gavs lite mera fritid. Gösta fick ofta göra insatser när det gällde att bevaka växeln och han lär då ha passat på att knyta speciella kontakter med en kvinnlig växeltelefonist i Asby.

Elin drygade ut sin skrala lön med att också ta uppdrag som hemsömmerska.

Telefonlista 1957.

Auktion hos Gösta på Ekliden, 29 juni 2014.

Torp och backstugor

Det lär ha funnits inte mindre än 25 torp inom en radie av tre kilometer från Sunds kyrka. Tio av dessa var jordtorp, tio var så kallade backstugor och fem var soldattorp.

Torpet

Jordtorpet var en liten arrendegård som lydde under någon av de större gårdarna. Arrendekontraktet innebar att torparfamiljen hade att utföra ett visst antal dagsverken. Kontraktet kunde även omfatta andra skyldigheter gentemot bonden på huvudgården.

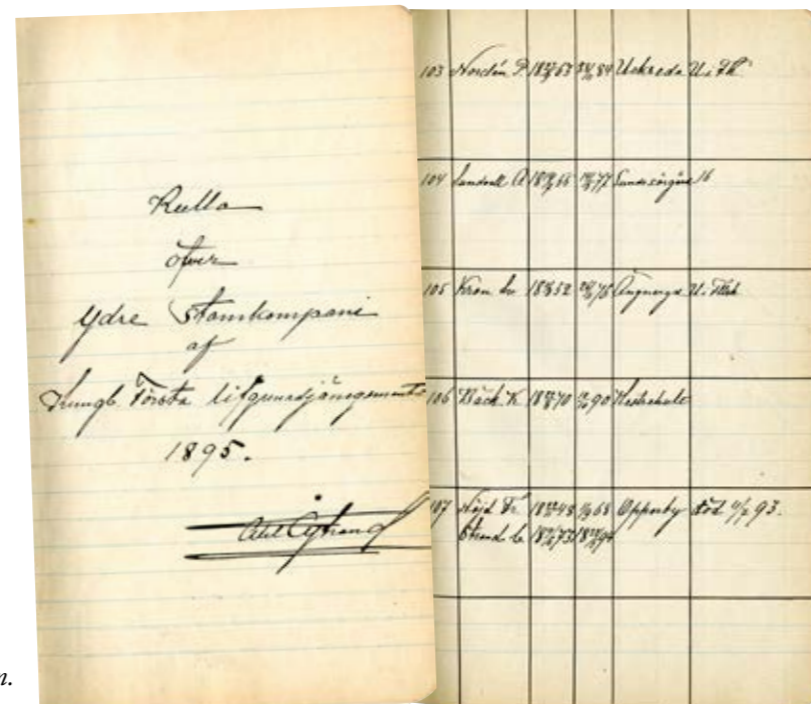
Larstorp var en liten backstuga på prästgårdens marker och som låg utmed den gamla vägen mellan Sund och Forsnäs. Sista boende i stugan var Lovisa Sundvall, som kan beskrivas som ett av de riktigt gamla originalen i byn.

Backstugan

Benämningen "backstugusittare" antyder att personen i fråga förde ett mer eller mindre överksam liv. Det var ofta gamla, fattiga eller utstötta som bebodde dessa små och enkla stugor. Efter det laga skiftets genomförande ökade antalet backstugor, då bönderna började göra anspråk på mera mark.

Soldattorpet

Varje rote hade en skyldighet att alltid hysa en man under vapen, en indelt soldat. Bostaden bekostades av rotebönderna och soldaten hade därigenom förmånen av fri bostad. Även en del andra förmåner, som till exempel utsäde till de egna odlingarna, kunde soldaten uppbära. Soldaten kom även att kunna åtnjuta en höjd status i det sociala livet.

Kristina och Karl Larsson (till vänster) i Sjöbo 1910-talet, med gäster. Klädseln antyder att det var något som firades.

Runt 1820 byggdes Sjöbo, som var det minsta och nordligaste av de tre torp under Graby som låg längs Sundsjöns östra strand. Bäckan och Spängerna är båda minst hundra år äldre. Karl Larsson, "Kalle i Sjöbo", var på sin tid en välkänd profil i trakten. Han var ringkarl i kyrkan och dessutom en inbiten fiskare. Karl och hans Kristina, som var barnlösa, brukade Sjöbo i mer än 50 år. Sedan båda gått bort på 1930-talet har torpet endast varit sommarbostad. Det köptes runt 1940 av Albin Lindstål, skogvaktare vid Boxholm AB och än idag är det hans ättlingar som äger torpet.

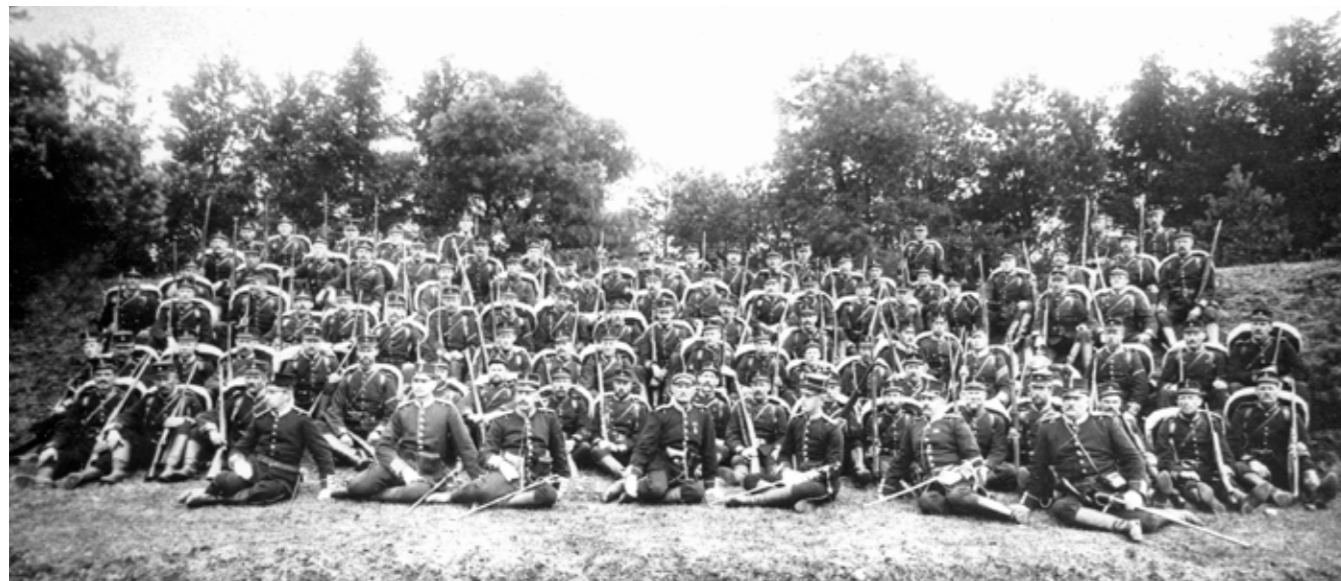
Claes Sundvall i uniform.

Vinken

Soldattorpet Vinken, Rote nr 104 under Sunds Södergård, ligger vackert beläget på en öppen kulle mellan kyrkan och Lilla Sundsjön. När indelningsverket avskaffas i början av 1900-talet blir torpet istället knektbostad åt distinktionskorpralen Claes Sundvall, som senare kom att bli fjärdingsman och så småningom dessutom tingshusvaktmästare. Han kom ursprungligen från Västra Steneby i trakten av Motala.

Claes och hans hustru Anna fick tre barn, Hilma, Edgar och Olga. Hilma flyttade till Tranås. De andra kom att stanna i Sund och Edgar började arbeta som stenhuggare. Han var med om att anlägga åtskilliga husgrunder och andra grövre stenkonstruktioner i trakten, bland annat den nya bron över sundet. Ett stenbrott fanns vid Högalid på Selo bergs sluttande förlängning mot norr. Men sten är tungt att frakta och vanligen användes därför råmaterial som låg närmare den aktuella byggplatsen. Edgar och hans hustru Elin fick två barn, Gösta och Evy.

*Knektar på fältövning.
Claes Sundvall andre man från
vänster i led två. Årtal okänt.*

Knekttorpet Vinken med lada och ladugård i förgrunden.

*Idag hyrs torpet av sundprofilens Gustaf Ytters barnbarn
Arle Wallin med hustru Inger.*

*Med denna skylt på väggen verifierades
att Vinken var ett soldattorp.*